

استناد به نقض حق دادرسی منصفانه در اداره ثبت اختراع اروپا به عنوان مبنایی برای طرح دعوای سرمایه‌گذاری خارجی

(مقاله علمی-پژوهشی)

گودرز افتخار جهرمی*

سوگل فاضل مطلق**

تاریخ پذیرش: ۹۹/۵/۱۳

تاریخ دریافت: ۹۸/۱۰/۱۵

چکیده

حق اختراع می‌تواند به عنوان سرمایه خارجی مورد حمایت قرار گیرد. بهره‌مندی از این حمایت مشروط به آن است که «حق اختراع» به عنوان یکی از مصادیق حقوق مالکیت فکری در قوانین ملی دولت میزبان به رسمیت شناخته شده و همچنین در توافق‌نامه سرمایه‌گذاری دولت میزبان و دولت متبوع، حق اختراع به عنوان سرمایه خارجی نیز مورد حمایت قرار گرفته باشد. این موضوع که حق اختراع در چه شرایطی می‌تواند به عنوان سرمایه خارجی به حساب آید یا اینکه چگونه می‌توان عدم رعایت تشریفات قانونی در اداره ثبت اختراع اروپا را به عنوان نقض اصل رفتار منصفانه و عادلانه قلمداد کرد، در این حوزه مورد توجه است. همچنین، در این ارتباط، توانایی استناد به نقض تعهد موجود در توافق‌نامه سرمایه‌گذاری خارجی در مراجعه به دیوان داور سرمایه‌گذاری خارجی باید مورد نظر قرار بگیرد. این مقاله، علاوه بر بررسی ابعاد تلقی «سرمایه» از اختراع، موضوع حق دادرسی منصفانه در اداره ثبت اختراع اروپا و مصادیقی نظیر «حق دفاع» و امکان «تجدیدنظرخواهی» از آرای صادره از سوی اداره ذکر شده در کنوانسیون ثبت اختراع اروپا و رویه قضایی را مورد بررسی قرار می‌دهد. در همین راستا پیش‌شرط‌های اقامه دعوا در دیوان داور سرمایه‌گذاری خارجی را مرور کرده و در این مسیر، خلل و موانع ممکن در روند ثبت و ابطال اختراع نیز شناسایی شده و مورد تحلیل قرار خواهند گرفت.

کلیدواژه‌گان:

حق ثبت اختراع، حق دفاع، دادرسی منصفانه و عادلانه، سرمایه‌گذاری خارجی، دیوان داور سرمایه‌گذاری خارجی.

* استاد دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی

g_etekhar@sbu.ac.ir

** دانش‌آموخته دکتری حقوق خصوصی دانشگاه شهید بهشتی (نویسنده مسئول)

sogol.fazelmotlagh@gmail.com

مقدمه

اساساً ادارات ثبت اختراع مکلف به رعایت تشریفات قانونی در روند اعطا یا ابطال گواهی ثبت اختراع و همچنین اعتراض ذی‌نفع به تصمیم صادره از سوی اداره مذکور هستند. در صورت عدم رعایت تشریفات مصرح قانونی، صاحب حق اختراع باید امکان دادخواهی از این تصمیم را نزد مراجع قضایی داخلی و بین‌المللی داشته باشد. این امکان به وسیله موافقت‌نامه جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری (تریپس) نیز تضمین شده است.

مقاله حاضر به دنبال طرح و پاسخ به این سوال است که آیا صاحب حق اختراع به عنوان سرمایه‌گذار خارجی که اختراعش را در کشوری دیگر به ثبت رسانیده، در صورتی که با عدم رعایت تشریفات قانونی مواجه شود، می‌تواند به نقض اصل دادرسی منصفانه و عادلانه استناد کند. به عبارت دیگر، آیا صاحب اختراع می‌تواند به نقض مواد کنوانسیون اروپایی ثبت اختراع در دیوان داوری سرمایه‌گذاری خارجی استناد کند.

امکان مراجعه صاحب حق اختراع برای اعتراض به تصمیم اداره مورد نظر به دیوان‌های داوری سرمایه‌گذاری خارجی با استناد به موافقت‌نامه‌های سرمایه‌گذاری خارجی بین دولت متبوع سرمایه‌گذار، یعنی صاحب حق اختراع، از یک سو و دولت پذیرنده سرمایه از سوی دیگر محقق می‌شود. البته این در صورتی ممکن است که موافقت‌نامه مذکور، حقوق مالکیت فکری و مشخصاً حق ثبت اختراع را به عنوان سرمایه مورد حمایت شناسایی و تلقی کند. بدین ترتیب، صاحب حق اختراع اگر در اداره ثبت اختراع با عدم رعایت تشریفات قانونی - اعم از طولانی شدن بی‌دلیل روند اعتراض یا ابطال بلاوجه گواهی ثبت اختراع - مواجه شود، می‌تواند به نقض تعهد مصرح در موافقت‌نامه، یعنی رعایت حق دادرسی منصفانه و عادلانه متوسل شود و از این طریق به مراجع داوری سرمایه‌گذاری خارجی مراجعه کند.

در پاسخ به سوال اصلی مقاله، در ابتدا امکان سرمایه‌تلقی شدن حق ثبت اختراع مورد بررسی قرار گرفته است. سپس نحوه رعایت تشریفات قانونی در ادارات ثبت اختراع با تأکید بر نظام ثبت اختراع اروپا در روند ثبت و اعتراض به اعطا یا ابطال گواهی ثبت اختراع توضیح داده شده است. در ادامه، حق دادرسی منصفانه در اسناد بین‌المللی مختلف از جمله موافقت‌نامه تریپس و نهایتاً کنوانسیون اروپایی ثبت اختراع مورد ارزیابی قرار گرفته است. در این راستا، به

مصادیق حق دادرسی منصفانه، از جمله حق دفاع و حق تجدیدنظرخواهی در کنوانسیون مزبور و آرای صادره از اداره ثبت اختراع اروپا پرداخته شده است. در نهایت، در پاسخ به اینکه خلل و موانع ممکن در مسیر ثبت و ابطال اختراع چه راه‌هایی را پیش پای صاحب حق اختراع می‌گذارد، به بررسی شرایط دادخواهی در دیوان سرمایه‌گذاری خارجی پرداخته خواهد شد. پیش از آن که صاحب حق اختراع بتواند به عنوان سرمایه‌گذار خارجی در دیوان داورى سرمایه‌گذاری خارجی اعتراض کند، باید پیش‌تر به محاکم داخلی مراجعه کرده باشد. همچنین در صورتی که تمامی راهکارهای داخلی بی‌نتیجه مانده باشد، نهایتاً نیز امکان توسل به ادعای نقض اصل دادرسی منصفانه و عادلانه از سوی صاحب حق اختراع یا متقاضی آن در دیوان داورى که بر مبنای موافقت‌نامه‌های بین‌المللی سرمایه‌گذاری مستقر شده، مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱. بررسی حق اختراع در چارچوب معاهدات سرمایه‌گذاری خارجی

حقوق مالکیت فکری، مجموعه حقوقی به شمار می‌رود که برای صاحب آن انحصار و امتیاز بهره‌مندی از نوآوری و خلاقیت را به ارمغان می‌آورد. حمایت از حقوق مالکیت فکری صرفاً محدود به قوانین کشور محل اعطای این حق نمی‌شود. با ظهور سازمان تجارت جهانی و تصویب موافقت‌نامه تریپس^۱، کشورهای عضو اقدام به تعیین و به رسمیت شناختن حداقل استانداردهای جهانی در زمینه قوانین مربوط به انواع حقوق مالکیت فکری کرده‌اند. این موافقت‌نامه نیز همچون سایر موافقت‌نامه‌های دو یا چند جانبه، پدیدآورنده حقوق مالکیت فکری نیست، بلکه ضمن تبعیت از قوانین ملی کشورهای عضو، تنها استانداردهای حداقلی را برای بهره‌برداری بین‌المللی از حقوق مالکیت فکری فراهم می‌کند. موافقت‌نامه تریپس صرفاً حداقل استانداردهای حمایت از حقوق مالکیت فکری را تعیین می‌کند. بدین ترتیب این موافقت‌نامه، حق استفاده از حمایت در سطوح بالاتر و گسترده‌تر را به اعضا می‌دهد. همین‌طور، مادامی که اعضا اصل رفتار ملی و رفتار مبتنی بر شرط دولت کامله الوداد را طبق ماده ۳ و ۴ این موافقت‌نامه مذکور نقض نکنند، این امکان را برای آنها فراهم می‌کند تا برخی از حمایت‌های موجود در این موافقت‌نامه را نادیده بگیرند و صرفاً مطابق با قوانین ملی خود رفتار کنند.

1. Agreement on Trade related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS).

موافقت‌نامه‌های سرمایه‌گذاری خارجی،^۱ اعم از موافقت‌نامه‌های دوجانبه^۲ یا بخش سرمایه‌گذاری موافقت‌نامه‌های تجارت آزاد، فرصت‌های دیگری برای حمایت از حقوق مالکیت فکری خلق کرد. برای نخستین بار، موافقت‌نامه دوجانبه سرمایه‌گذاری کشورهای پاکستان و آلمان در سال ۱۹۵۹ میلادی مصادیق مختلف حقوق مالکیت فکری را به عنوان «سرمایه خارجی» معرفی کرده، به رسمیت شناخت. به موجب ماده ۸ این موافقت‌نامه، «سرمایه عبارت از دارایی‌هایی است که برای سرمایه‌گذاری به اشکال مختلف وارد مرز کشور مقابل می‌شوند، نظیر (... گواهی‌نامه ثبت اختراع و دانش فنی. سرمایه همچنین شامل بازده حاصل از سرمایه‌گذاری می‌شود.» با تفسیر موسع از ماده مذکور، «بازده» می‌تواند دربرگیرنده رویالتی و حق‌الامتیاز بهره‌برداری از اختراع نیز باشد. اکنون، با رشد اهمیت این موضوع، بیشتر موافقت‌نامه‌های سرمایه‌گذاری به حقوق مالکیت فکری اشاره می‌کنند.^۳

حق اختراع غالباً در معاهدات سرمایه‌گذاری به عنوان «سرمایه خارجی» شناسایی شده است. اما سوال اساسی این است که آیا اظهارنامه ثبت اختراع نیز می‌تواند در دامنه تعریف سرمایه خارجی قرار گیرد. صاحب حق اختراع پس از اتمام فرایند ثبت می‌تواند از امتیازات قانونی خود که برخاسته از گواهی ثبت اختراع است، استفاده کند. یکی از این امتیازات حمایت از اختراع به عنوان سرمایه خارجی است. اما ثبت اظهارنامه برای اخذ گواهی مزبور به طور مستقل در معاهدات سرمایه‌گذاری مورد اشاره قرار نگرفته است. اظهارنامه، این انتظار مشروع را ایجاد می‌کند که تقاضای ثبت اختراع طبق قانون در ادارات ثبت اختراع مورد بررسی قرار گیرد، احراز شرایط برای آن بر اساس قانون صورت بپذیرد و نهایتاً به کسب حق انحصاری به عبارت بهتر، صرفاً انتظار به دست آوردن حق انحصاری را ایجاد می‌کند. همچنین، اظهارنامه یک نوع حق ابتدایی، نظیر حق تقدم، برای صاحب آن ایجاد می‌کند.^۴ هر چند در برخی از کشورها اظهارنامه ثبت اختراع قابلیت فروش داشته و در برخی از کشورها، پیش از اعطای گواهی ثبت اختراع، با اعطای «حقوق قبل از تایید»،^۵ حقوقی را نظیر مقابله با نقض‌کنندگان ایجاد می‌کند.^۶ اما روشن است که اظهارنامه ثبت اختراع، هنوز به ثبت نرسیده است. هر چند ممکن است ادعا شود که اظهارنامه، مادامی که قابلیت

1. International Investment Treaty (IIA).

2. Bilateral Investment Treaty (BIT).

3. Henning Große - Russe Khan, The Protection of intellectual property in international law, (Oxford University Press, Vol. 1, 2017).

4. Ibid.

5. Pre-approval rights

۶. اسدلو قراخانلو، مرتضی، «حمایت از حقوق مالکیت فکری در معاهدات سرمایه‌گذاری خارجی»، رساله دکتری، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۵، صص ۷۹-۷۸.

تملك و انتقال به شخص ثالث را داشته باشد، یک دارایی نامحسوس به‌شمار می‌رود.^۱ اکنون روش‌هایی که امکان بررسی اظهارنامه ثبت اختراع به عنوان سرمایه وجود دارد، بررسی خواهد شد: اول، برخی^۲ معتقدند معاهداتی که در تعریف سرمایه به «حقوق مرتبط با کپی رایت و گواهی اختراع» اشاره کرده‌اند، به طور ضمنی اظهارنامه را نیز به عنوان سرمایه به رسمیت شناخته‌اند.^۳ برای مثال، معاهدات سرمایه‌گذاری نظیر معاهده دوجانبه سرمایه‌گذاری کانادا – آرژانتین ۱۹۹۳ در تعریف سرمایه^۴ به حقوق «مرتبط با کپی رایت و گواهی ثبت اختراع» اشاره می‌کنند. در مقابل، برای مثال معاهده کانادا – باربادوس^۵ صرفاً در تعریف سرمایه به «کپی رایت، گواهی ثبت اختراع و ...» اشاره می‌کند. نحوه نگارش معاهده کانادا – آرژانتین می‌تواند نشانگر قصد دول متعاهد مبنی بر شمول اظهارنامه ثبت اختراع علاوه بر گواهی اختراع نیز باشد.^۶

معاهده دو جانبه سرمایه‌گذاری آمریکا و جامائیکا در تعریف سرمایه به ابتکاراتی که قابلیت ثبت به عنوان اختراع را دارند، اشاره کرده است.^۷ از این عبارت هم می‌توان چنین تفسیر کرد که سرمایه می‌تواند شامل اختراعاتی که قابلیت ثبت در کشور میزبان را دارند، باشد و بدین ترتیب می‌تواند شامل اظهارنامه ثبت اختراع نیز باشد. اما این استدلال به راحتی قابلیت اثبات ندارد. زیرا طبق این معاهده، سرمایه عبارت است از هر نوع دارایی که دارای منشأ خارجی بوده و به سرزمین دولت میزبان وارد می‌شود و در عین حال تحت کنترل یا مالکیت مستقیم یا غیرمستقیم اتباع یا شرکت‌های متبوع دولت مقابل است.^۸ اما در صورتی که ثبت اختراع اخذ نشده باشد، حتی اگر اختراع قابلیت ثبت داشته باشد، هیچ سرمایه‌ای در قلمرو کشور میزبان وجود نداشته و تحت مالکیت یا کنترل سرمایه‌گذار نیست؛ زیرا اختراع (اکتشاف) در حوزه دسترسی عمومی بوده و تحت مالکیت مخترع قرار ندارد.^۹

1. Carlos M. Correa, *Bilateral Investment Agreements: Agents of new global standards for the protection of intellectual property rights?* August 2004.

2. Liberti, L. (2010), "Intellectual Property Rights in International Investment Agreements: An Overview", OECD Working Papers on International Investment, 2010/01, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/5kmfq1njz135-en>.

3. See for example the 1991 Canada-Argentina BIT, Article 1(a)(iv). See further 1996 Canada-Barbados BIT, Article 1(f) (v).

4. (Article 1.1 (a) (iv)).

5. (Article 1(f) (v)).

6. Carlos M. Correa, (n.10).

7. (Article 1.1 (a)(iv)).

8. (article.1(a)).

9. Carlos M. Correa (n.10).

دوم، هر چند غالب معاهدات سرمایه‌گذاری صرفاً حقوق پس از شکل‌گیری سرمایه را به رسمیت می‌شناسند و شامل اقدامات الزام‌آور تمهیدی، مقدماتی و اولیه^۱ مربوط به استقرار و شکل‌گیری سرمایه خارجی نیستند.^۲ بسیاری از معاهدات اخیر آمریکا و برخی از معاهدات کانادا و ژاپن، رعایت اصل رفتار ملی را هم در مرحله شکل‌گیری و پس از شکل‌گیری سرمایه الزامی می‌دانند.^۳ علت آن است که امروزه معاهدات بسیاری متضمن شروط الزام‌آوری درخصوص مرحله پیش از تشکیل سرمایه گذاری خارجی در دولت میزبان شده‌اند، همین‌طور معاهدات حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی کشورهای اروپایی نیز بعد از اصلاح معاهده لیسبون^۴ در سال ۲۰۰۹ از این رویکرد پیروی کردند.^۵ در چنین معاهداتی، در صورتی که هیچ استثنایی وجود نداشته باشد، می‌توان با تفسیر موسع قائل به الزام رعایت اصل رفتار ملی در مرحله شکل‌گیری سرمایه خارجی شد و تقاضای ثبت به عنوان اقدامی مقدماتی، تمهیدی یا اولیه برای سرمایه‌گذاری، در حدودی که معاهده سرمایه‌گذاری پیش‌بینی کرده، مورد حمایت خواهد بود.^۶

فرض دیگری که به موجب آن، اظهارنامه ثبت اختراع می‌تواند به عنوان سرمایه تلقی شود، در صورتی است که سرمایه‌گذاری خارجی قبلاً با تمامی شرایط محقق شده و در جریان فعالیت، یکی از حقوق مشروعی که سرمایه‌گذار می‌خواهد اعمال کند، ثبت حق اختراعی باشد که در نتیجه فعالیت‌های مرتبط با سرمایه‌گذاری به دست آمده است. برای مثال، یک شرکت دارویی که در کشور میزبان سرمایه‌گذاری کرده و در جریان فعالیت، در نتیجه تحقیقات دارویی که انجام

1. Pre-establishment (admission) phase.

2. See, however, the draft US model BIT (2004), which applies the national treatment principle to the pre-establishment phase (article 3.2), available at <http://www.state.gov/e/eb/rls/prsr/28923.htm>. US-Singapore FTA, for instance, defines "investor of a Party" as "a Party or a national or an enterprise of a Party that is seeking to make, is making, or has made an investment in the territory of the other Party" (Article 15.1.17 US-Singapore FTA).

3. See, US model BIT (2004), Article 3.2, US-Singapore FTA, article 15.4.1.

4. EU, The Lisbon Treaty (2009), 1st ed. Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities.

۵. شهبایی، مهدی، «سلب مالکیت خزنده مالکیت‌های صنعتی در حقوق سرمایه‌گذاری خارجی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۶، صص ۵۰-۵۳.

6. See, e.g. article 3.1 of the draft US model BIT (2004) and article 15.4.1 of the US-Singapore FTA. See C. M. Correa, Investment protection in bilateral and free trade agreements: implications for the granting of compulsory licenses (2004) 26 Michigan Journal of International Law 331.

داده، به کشف جدیدی نائل شده و قصد ثبت آن را در کشور میزبان دارد. در چنین صورتی، اگر در پروسه ثبت، فرضاً در زمان تنظیم اظهارنامه ثبت یا تقاضای ثبت و دوره زمانی بررسی این تقاضا، رفتار دولت میزبان متضمن نقض استانداردهای حمایتی ماهوی باشد، سرمایه‌گذار ممکن است به دلیل نقض تعهد به رفتار عادلانه و منصفانه علیه دولت میزبان اقامه دعوا نماید. در بخش‌های بعدی درصدد پاسخ به این سؤال خواهیم بود که آیا عدم رعایت تشریفات قانونی در اداره ثبت اختراع اروپا ممکن است به نقض اصل دادرسی منصفانه و عادلانه بینجامد.

۲. تشریفات قانونی در موافقت‌نامه تریپس

موافقت‌نامه تریپس در مواد متعددی، دولت‌های عضو را متعهد به رعایت اصل دادرسی منصفانه و عادلانه کرده است. برای مثال، به ضرورت رعایت تشریفات قانونی در ماده (۲) ۴۱ اشاره شده است. بر اساس این ماده، «رویه‌های مربوط به اجرای حقوق مالکیت فکری باید منصفانه و عادلانه باشد. این رویه‌ها نباید پیچیدگی‌های غیرضروری داشته، و یا پرهزینه و به نحو غیرمتعارفی زمان‌بر و متضمن تاخیرهای طولانی باشد.»

از سوی دیگر، ضرورت کتبی و مستدل بودن تصمیم مراجع ذی‌صلاح در ماده (۳) ۴۱ تصریح شده است. مطابق ماده مذکور، «آرای مربوط به حقوق قانونی طرف‌ها نسبت به یک موضوع ترجیحاً کتبی و مستدل خواهد بود. این آرا بدون تأخیر غیرلازم، حداقل در اختیار طرف‌های اختلاف قرار خواهد گرفت. آرای مربوط به حقوق قانونی طرف‌ها نسبت به یک موضوع تنها بر دلایلی استوار خواهد بود که در خصوص آنها به طرف‌ها فرصت استماع داده شده است.» بدین ترتیب، اصل تناظر در موافقت‌نامه تریپس، با تصریح به اصول دادرسی منصفانه و عادلانه، ضرورت انشای بدون تأخیر احکام و صدور تصمیم مستند و مستدل به رسمیت شناخته شده است.

علاوه بر این، حق اعتراض به تصمیم مراجع اداری مرتبط با حقوق مالکیت فکری توسط یک مرجع قضایی در ماده (۴) ۴۱ ذکر شده است. مطابق این ماده، «به طرف‌های اختلاف فرصت داده خواهد شد که از مقام قضایی در مورد آرای اداری نهایی تقاضای تجدیدنظر کنند و با رعایت مقررات حقوقی مندرج در قوانین یک عضو راجع به اهمیت موضوع مطروحه، از این مقام حداقل در مورد جنبه‌های حقوقی آرای مقدماتی قضایی در مورد حقوق قانونی طرف‌ها نسبت به موضوع، چنین تقاضایی به عمل آورند...». همچنین حق دسترسی به دادرسی منصفانه در ماده ۴۲ مورد

اشاره قرار گرفته است. طبق این ماده، «...مدعی علیه‌ها از حق دریافت اختراجه کتبی به موقع و متضمن توضیحات کافی، از جمله در مورد مبنای ادعا، برخوردارند». بدین ترتیب، به منظور حفظ حق دفاع خواننده، ابلاغ باید در زمان مناسب صورت گیرد تا او بتواند خود را برای پاسخ‌گویی به ادعاهای خواهان آماده سازد.

آخرین بخش در خور توجه تریپس در این خصوص ماده ۶۲ است. به موجب بند ۲ این ماده، «در مواردی که کسب حق مالکیت فکری موکول به اعطا و یا ثبت این حق می‌باشد، اعضا تضمین خواهند کرد که رویه‌های اعطا یا ثبت ضمن رعایت شرایط اساسی کسب حق مزبور، اعطا یا ثبت این حق را ظرف مدتی معقول میسر سازد؛ به گونه‌ای که از کاهش بی‌جهت مدت حمایت اجتناب شود». همین‌طور مطابق بند ۴ این ماده، «تصمیمات نهایی اداری توسط مقام قضایی یا شبه قضایی مورد تجدیدنظر قرار خواهد گرفت. البته در خصوص تصمیمات مربوط به موارد اعتراض ناموفق یا فسخ اداری، تعهدی برای دادن فرصت برای چنین تجدیدنظری وجود نخواهد داشت، مشروط بر اینکه بتوان دلایل چنین رویه‌هایی را مشمول رویه‌های ابطال دانست».

۳. تشریفات قانونی در اداره ثبت اختراع اروپا

ادارات رسمی ثبت اختراع در هر کشور به عنوان مرجع اعطای گواهی ثبت اختراع به متقاضی، مکلف به رعایت تشریفات قانونی است. در این حوزه، مقاله حاضر اداره ثبت اختراع اروپا را مورد بررسی قرار می‌دهد.

اداره ثبت اختراع اروپا روند اعطای گواهی حق اختراع، اعتراض و تجدیدنظرخواهی از تصمیم صادره از سوی هیئت تجدیدنظر را بر اساس کنوانسیون اروپایی ثبت اختراع مدیریت می‌کند. کنوانسیون مذکور «واجد نظام مستقلی است که بر اساس نظام حقوقی کشورهای عضو آن تدوین شده است».^۱ نکته حائز اهمیت در این خصوص این است، با وجود اینکه کنوانسیون مزبور جنبه بین‌المللی دارد، گواهی ثبت اختراع مجموعه‌ای از گواهی‌های ملی است و برای اینکه بخواهد در کشورهای مختلف واجد اثر باشد و از مقابل نقض‌کننده‌های این حق حمایت کند، باید

1. Derk Visser, The Annotated European Patent Convention. (24th edn, H. Tel, Publisher B.V., 2016), p328.

به گواهی ملی هر یک از دول عضو کنوانسیون اروپایی ثبت اختراع که حمایت در قلمرو آن مورد درخواست می‌باشد، تبدیل شود. به این روند، معتبر ساختن گواهی ثبت اختراع اروپایی گفته می‌شود.^۱

اداره ثبت اختراع پس از دریافت اظهارنامه ثبت اختراع به بررسی احراز شرایط موجود در کنوانسیون ثبت اختراع، یعنی جدید بودن، ابتکاری بودن و مفید بودن، می‌پردازد. هیئت بررسی اختراع متشکل از سه بازرس است و یکی از آنها پس از بررسی اختراع تصمیم می‌گیرد که آیا اختراع قابلیت ثبت دارد یا اظهارنامه باید رد شود. این بازرس تا جایی که لازم است به نمایندگی از هیئت با متقاضی ثبت اختراع برای رفع هر گونه سوال یا ابهام در تماس خواهد بود و نهایتاً تصمیم صادر خواهد کرد.

پس از اعطای گواهی ثبت اختراع اروپایی، هر ذی‌نفع ثالثی می‌تواند به آن اعتراض کند. مبنای اعتراض می‌تواند این باشد که برای مثال، اختراع فاقد شرط مفید بودن یا جدید بودن است.

درخواست اعتراض باید ظرف نه ماه از اعطای گواهی اختراع به ثبت برسد و در مجله اروپایی ثبت اختراع نیز منتشر شود. بررسی اعتراض برعهده هیئت‌های تجدیدنظر است که متشکل از سه بازرس‌اند. پس از انتشار درخواست اعتراض، اشخاص ثالث می‌توانند تا زمانی که اعتراض در حال رسیدگی است، اظهارات خود درخصوص اختراع و شرایط آن را به اداره ثبت اختراع اروپا ارائه دهند. صاحب حق اختراع نیز می‌تواند خود تقاضای محدود کردن ادعاهای مورد حمایت گواهی اختراع یا ابطال آن را هر زمان پس از اعطای گواهی اختراع داشته باشد.^۲ فرایند ثبت اختراع اروپا براساس کنوانسیون ثبت اختراع اروپا صورت می‌گیرد. در بخش بعد به بررسی این کنوانسیون با محوریت حق دادرسی منصفانه و عادلانه می‌پردازیم.

۳.۱. حق دسترسی به دادرسی منصفانه در کنوانسیون اروپایی ثبت اختراع

حق دسترسی به دادرسی منصفانه در ماده (۱) ۶ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر نیز تصریح شده و در بسیاری از آرای صادره از اداره ثبت اختراع اروپا مورد اشاره قرار گرفته است. این ماده

1. EP Validation

2. EPO, European Patent and grant procedure,

[http://documents.epo.org/projects/babylon/eponet.nsf/0/7BFD01F37A47BA47C1257FED004EF089/\\$File/European_patents_and_the_grant_procedure_2016_en_6.7.pdf](http://documents.epo.org/projects/babylon/eponet.nsf/0/7BFD01F37A47BA47C1257FED004EF089/$File/European_patents_and_the_grant_procedure_2016_en_6.7.pdf).

بر لزوم صدور رأی مستدل تأکید می‌کند که یکی از مواردی است که در آرای متعدد مورد استناد قرار گرفته است. در صورتی که کنوانسیون ثبت اختراع اروپا شرایط شکلی خاصی ارائه ندهد، بسیاری از کشورهای عضو می‌توانند از اصول آئین دادرسی موجود در ماده ۱۲۵ کنوانسیون مذکور استفاده کنند. بنابراین، اداره ثبت اختراع اروپا به میزان قابل توجهی با تکیه بر ماهیتی که از منظر حقوق بشری دارد، به این مفهوم استناد کرده است.^۱ این ارتباط بسیار عمیق و اساسی است؛ تا جایی که هیئت عالی تجدیدنظر ماده ۱۱۳ کنوانسیون ثبت اختراع اروپایی را ضامن رعایت حقوق بشر، به ویژه آیین دادرسی مرتبط با آن، می‌داند.^۲ بدین ترتیب، با وجود اینکه اداره ثبت اختراع اروپا، عضو کنوانسیون اروپایی حقوق بشر نیست، اما آرای صادره از اداره مذکور مکرراً به کنوانسیون مزبور اشاره کرده‌اند.

حق دسترسی به دادرسی منصفانه شامل مصادیق متعددی می‌شود که به منظور تشریح آنها، موارد مرتبط در کنوانسیون اروپایی ثبت اختراع و برخی آرای صادره از اداره ثبت اختراع اروپا در بخش‌های بعدی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۳.۱.۱. حق دفاع

حق دفاع به عنوان یکی از اصول بنیادین^۳ در ماده ۱۱۳ کنوانسیون ذکر شده است. طبق ماده مذکور، تصمیم اداره ثبت اختراع باید مستدل بوده و به طرفین نیز فرصت اظهار نظر اعطا شده باشد. حق دفاع واجد ابعاد متفاوت است و تمام جنبه‌های حقوقی که منجر به صدور تصمیم شده و حتی وقایع پرونده را در برمی‌گیرد.^۴ اصولاً در زمان بررسی اختراع و روند اعتراض به تصمیم اداره ثبت اختراع در خصوص عدم اعطای گواهی ثبت اختراع مورد توجه قرار می‌گیرد. هدف از آن، فراهم کردن فرصت ارائه دلیل به مرجع صالح برای طرفین است. از سوی دیگر، ابلاغ در

1. Ibid,314.

2. G 0003/08, Programs for Computers[2010] <<http://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/recent/g080003ex1.html>> accessed 11 September 2017.

3. EPO, Case Law of the Boards of Appeal, (8th edn, EPO 2016) , p531.

4. T 2261/13, ASTRAINS S.r.l.[2015<

<https://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/recent/t132261eu1.html>>accessed 11 September 2017.

مهلت قانونی و دعوت به هنگام رسیدگی را تضمین می‌کند.^۱ حق دفاع همچنین به خودی خود متضمن لزوم مستدل بودن تصمیم صادره از سوی اداره ثبت اختراع است.

۳.۱.۲. مستدل بودن تصمیم صادره از سوی اداره ثبت اختراع

طبق ماده ۱۱۳ کنوانسیون اختراع اروپا، تصمیم صادره از سوی اداره ثبت اختراع باید مستند، متقن و مبتنی بر ادله ارائه شده از سوی متقاضی ثبت اختراع یا شخص اعتراض‌کننده به تصمیم صدور/ابطال گواهی ثبت اختراع باشد. به همین منظور، آرای صادره از هیئت تجدیدنظر اداره ثبت اختراع اروپا «باید به اندازه کافی شامل دلایل ارائه شده از سوی طرفین باشد؛ زیرا مستدل بودن رأی نشانگر این است که حق دفاع طرفین طی روند رسیدگی رعایت شده است».^۲

علاوه بر این، مفاد آرای صادره باید «حاوی استنتاج منطقی بوده و نتیجه رای باید مستدل و واضح باشد».^۳ همچنین، بر اساس حق دفاع، آرای صادره باید فاقد استدلال‌های سست یا بی‌مبنایی باشد که منجر به غافلگیری اصحاب دعوا شود.^۴ ضرورت صدور رأی مستدل و موجه در رویه موجود در اداره ثبت اختراع اروپا تثبیت شده است. اما این بدان معنا نیست که اداره مذکور مکلف است نسبت به هر ادعایی توضیح مفصل ارائه کند. بنابراین، هیچ الزامی نسبت به ارائه مفصل جزئیات در هر پرونده وجود ندارد.^۵

از زاویه‌ای دیگر، این بدان معنا است که حتی ارائه استدلال به صورت کلی و نه مبتنی بر جزئیات نیز می‌تواند برای تحقق حق دفاع کافی باشد. پس، صرف بررسی بخش ماهوی ادعای متقاضی از سوی هیئت تجدیدنظر اداره مذکور برای تحقق این مصداق از حق دفاع کفایت می‌کند.^۶

مصداق دیگر حق دفاع در مراجع ذیصلاح برخوردار از فرصت اظهار نظر و امکان توجه آن مرجع به اظهارات اصحاب دعوا است.^۷ بنابراین، هیئت عالی تجدیدنظر اداره ثبت اختراع باید

1. EPO (n. 24), p532.

2. T 2261/13, ASTRAINS S.r.l., (n.29).

3. T 1205/12, Optimization of decisions/Landmark Graphics [2012] <<http://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/recent/t121205eu1.html>> accessed 26 August 2017. T 689/05 Multi-language recording medium and reproducing device for the same [2010] <https://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/pdf/t050689eu1.pdf>.

4. T 1378/11, Tramadol dosage/EURO-CELTIQUE[2015] <<https://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/recent/t111378eu1.html>> accessed 11 September 2017.

5. T 1634/10 Method for producing a sintered body[2011] <<https://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/recent/t101634eu1.html>> accessed 11 September 2017.

6. Ibid, p.23.

7. EPO (n. 28), P.536.

در روند رسیدگی و در مهلت مناسب دلایل ارائه شده توسط طرفین را مورد ملاحظه و بررسی قرار دهد. به علاوه، باید جزئیات مستندات که رأی بر مبنای آنها صادر شده است، نیز به طور کامل ارائه شود؛^۱ چرا که عدم ارائه آن منجر به نقض ماده ۱۱۳ کنوانسیون می‌شود.^۲

۳.۱.۳. حق ارائه ادله و مدارک در مهلت

یکی از مهم‌ترین مسائلی که با حق ارائه ادله قرین بوده، مسئله «رعایت مهلت» است.^۳ ادعای متقاضی باید در مهلت مناسب و معقول مورد بررسی قرار گیرد، رعایت مهلت برای بررسی اختراع اهمیت ویژه‌ای دارد؛ زیرا اختراع متضمن فناوری است که ماهیتی پویا و متغیر دارد. این به معنی آن است که در کوتاه‌ترین زمان، ممکن است افشا شده یا حتی منسوخ شود. در یکی از پرونده‌های مطرح در اداره ثبت اختراع اروپا در خصوص اختلاف متقاضی حق اختراع و اداره مذکور نسبت به عدم اعطای گواهی ثبت اختراع، متقاضی مدعی شد که حق دفاع او نقض شده است. به عقیده او، در نتیجه دادرسی منصفانه محقق نشد؛ زیرا اولاً هیئت رسیدگی کننده به اعتراض سه روز پیش از وقت رسیدگی تغییر کرد و اعضای جدید بر مسند هیئت قرار گرفتند. بدین ترتیب، اعضای جدید فرصت کافی برای بررسی وقایع پرونده و ادله ابرازی معترض را نداشته‌اند. ثانیاً هر چند هیئت مذکور ایراد «جدید نبودن» اختراع را وارد دانست و به همین دلیل از اعطای گواهی ثبت اختراع امتناع کرد، اما در وقت رسیدگی، ادله‌ای برای اثبات «جدید نبودن» اختراع از سوی هیئت ابراز نشد.^۴

در پرونده ای دیگر^۵ که نزد هیئت عالی تجدیدنظر اداره ثبت اختراع اروپا مطرح شد، هیئت مذکور بدون آن که به صاحب گواهی اختراع اطلاع دهد، تصمیم مبنی بر ابطال گواهی ثبت اختراع صادر کرد. نتیجه آن که به علت عدم رعایت تشریفات قانونی و عدم رعایت اصل تناظر به دلیل عدم ابلاغ تصمیم صادره به ذی‌نفع دعوا، در این پرونده حق دفاع نقض شد.

1. International Thunderbird Gaming Corporation v. United Mexican States, ICSID, Award (Jan.26 2006), <<https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/ita0431.pdf>> accessed 11 September 2017.(n 20) para.198.

2. T1098/07 Coupling and blocking system for shelf supporting elements in bookcases, shelvings or the like [2009] <<http://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/recent/t071098eu1.html>> accessed 11 September 2017.

3. EPO (n 28), p.541.

4. T 2261/13(n.29).

5. T 716/89 Method for identifying streptococcal grouping[1990]< <https://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/pdf/t890716ep1.pdf> accessed >12 August 2017.

لازم به ذکر است که حق دفاع دارای ابعاد مختلف است. از جمله رئوس دیگر این حق در ارتباط با جلسه رسیدگی، امکان تعرفه شهود،^۱ ارائه دلایل^۲ و ادعای جدید^۳ برای اعتراض است.

۳.۱.۴. امکان تجدیدنظر خواهی

دفتر اروپایی ثبت اختراع مکلف به بررسی شکلی و ماهوی اظهارنامه ثبت اختراع و صدور گواهینامه مطابق با مفاد کنوانسیون ثبت اختراع اروپایی است. البته صدور گواهی نامه در دفتر مذکور شرط لازم، اما کافی نیست؛ زیرا گواهینامه مذکور باید در دفتر ملی ثبت اختراعی که صاحب حق اختراع به دنبال حمایت آن بوده، نیز اعتبارسازی^۴ شود.

۳.۱.۴.۱. هیئت تجدیدنظر در اداره ثبت اختراع اروپا

هیئت‌های تجدیدنظر به عنوان رکن قضایی^۵ اداره ثبت اختراع وظیفه پاسداری از برقراری دادرسی منصفانه را دارند.^۶ در صورت رد اظهارنامه از سوی اداره ثبت اختراع، متقاضی می‌تواند از «هیئت‌های تجدیدنظر فنی» تجدیدنظر خواهی کند. بر اساس ماده ۹۹ کنوانسیون، هر ذی‌نفعی می‌تواند تا ۹ ماه پس از صدور گواهینامه ثبت و انتشار آن در مجله دفتر اروپایی اختراع، نسبت به صدور آن اعتراض کند. رأی صادره در این حالت برای کلیه کشورهای که عضو کنوانسیون هستند، فارغ از اعتبارسازی گواهی ثبت اختراع در آن کشور، لازم‌الاجراست.^۷ بنابراین، عدم دسترسی به این مقطع از دادرسی در اداره ثبت اختراع برای تشخیص نقض اصل دادرسی منصفانه و عادلانه حائز اهمیت است.

1. EPO (n.28), p.547.

2. Ibid, p.547.

3. Ibid, p.546.

4. Validation

۵. برخی معتقدند که تصمیم هیئت مزبور تصمیم قضایی است اما خود این هیئت ماهیت قضایی ندارد.

نظر Lord Hoffmann در پرونده : Merrell Dow Pharmaceuticals Inc. v. H. N. Norton & Co. Ltd[1996] R.P.C. 76.

6. Catarina Holtz, 'Due process for industrial property -European patenting under human rights control'(thesis, Stockholm : Rättsvetenskapliga institutionen, Handelshögsk 2003), p.232.

۷. زاهدی، مهدی، محمدحسین عرفان منش و محمود عباسی، آثار استقرار نظام واحد ثبت اختراع در اتحادیه اروپا، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، سال هجدهم، پاییز ۱۳۹۵، شماره ۵۲، صص ۳۵-۵۸، صص ۳۸ و ۳۹.

۳.۱.۴.۲. هیئت عالی تجدیدنظر

هیئت عالی تجدیدنظر به عنوان آخرین مقطع دادرسی در این اداره محسوب می‌شود. این جایگاه ویژه، هیئت‌های مذکور را واجد اهمیت منحصر به فردی می‌کند؛ زیرا اگر گواهی ثبت اختراع به متقاضی اظهارنامه ثبت اعطا نشود یا گواهی مذکور به تصمیم اداره ثبت اختراع ابطال شود، تجدیدنظرخواه (متقاضی ثبت حق اختراع) که تصمیم اداره ثبت اختراع به ضرر او بوده، امکان اعتراض در مرجع دیگری نخواهد داشت. این در حالی است که اگر گواهی ثبت تأیید شود، هر ذی‌نفعی می‌تواند آن را در دادگاه‌های داخلی به چالش بکشد.^۱ با وجود اینکه هیئت عالی تجدیدنظر آخرین مقطع دادرسی نسبت به تصمیم اداره ثبت اختراع به شمار می‌رود، با اصلاح کنوانسیون اروپایی ثبت اختراع در سال ۲۰۰۷ میلادی، این هیئت از دامنه صلاحیت گسترده‌ای برخوردار شد. به موجب این اصلاحیه، هیئت عالی تجدیدنظر مکلف به نظارت بر رعایت دادرسی منصفانه در روند رسیدگی اداره مزبور شده است.

بر اساس ماده (الف) ۱۱۲ کنوانسیون، تصمیم اداره می‌تواند از سوی هر شخصی که از تصمیم مزبور دچار ضرر می‌شود، مورد اعتراض قرار گیرد. امکان ثبت اعتراض در صورت نقض ماده ۱۱۳ کنوانسیون یا در شرایط وقوع نقض اساسی در روند رسیدگی وجود دارد. بنابراین، هنگامی که تشریفات قانونی در روند رسیدگی رعایت نشده و نقض اساسی در روند رسیدگی هیئت عالی تجدیدنظر صورت گرفته، رأی هیئت مورد نظر می‌تواند مجدداً مورد بررسی قرار گیرد.

در خصوص هیئت عالی تجدیدنظر دو نکته اساسی باید مورد توجه قرار گیرد؛ نکته اول مربوط به قطعیت آرای صادره از هیئت عالی تجدیدنظر^۲ و نکته دوم ناظر به ماهیت این هیئت است. طبق ماده (۱) ۲۲، این هیئت مکلف است در خصوص موضوعات قانونی که مورد ارجاع رئیس اداره ثبت اختراع اروپا قرار گرفته، اظهار نظر و همچنین به اعتراضاتی که نسبت به آرای هیئت عالی تجدیدنظر شده است، رسیدگی کند. در واقع، هیئت عالی تجدیدنظر جایگاه و وظیفه رسیدگی نهایی از آرای صادره از سوی خودش را به عهده دارد. بدین ترتیب، اگر از لحاظ شکلی ایرادی وجود داشته باشد، هیئت مذکور دوباره رسیدگی می‌کند.

1. Philip Leith, 'Judicial or Administrative Roles: The Patent Appellate System In a European context' (2001) 1 Intellectual Property Quarterly 50-99, p5.

2. Enlarged Board of Appeal (EBOA).

این سوال که آیا هیئت عالی تجدیدنظر می‌تواند در جایگاه دادگاه تجدیدنظر نیز عمل کند، در رأی^۱ که در خصوص ابطال یک گواهی اختراع صادر شده بود، مورد اشاره قرار گرفته است. در این رأی، معترض ادعا کرد که حق دفاع او در برابر هیئت، نقض شده است.^۲ با توجه به اینکه آرای صادره از اداره ثبت اختراع از اعتبار امر مختومه برخوردار است، در پرونده مذکور نیز با تجدیدنظرخواهی از رای هیئت بدوی، تصمیم اداره قطعی و نهایی اعلام شد. بنابراین تصمیم صادره مجدداً مورد بررسی قرار نگرفت. به این صورت، هیئت مزبور از این‌که به عنوان دادگاه‌های تجدیدنظر عمل کند، ممانعت کرد.

علت دیگری که منجر به بی‌میلی نسبت به باز کردن مجدد پرونده از سوی هیئت مزبور بود، ریسک طولانی شدن غیرمعقول فرایند اعطای گواهی اختراع است.^۳ با توجه به اینکه به هیئت‌های تجدیدنظر اداره ثبت اختراع به عنوان یک مرجع فراملی، از یک‌سو اختیار قضایی تفویض شده و از سوی دیگر امکان دسترسی به مکانیزم تجدیدنظرخواهی برای معترض به تصمیم عالی تجدیدنظر وجود ندارد، این امر ممکن است احتمال نقض اصل دادرسی منصفانه و عادلانه را بیشتر کند.^۴

۴. امکان اعتراض صاحب حق اختراع به تصمیم اداره ثبت اختراع اروپا در صورت

عدم رعایت دادرسی منصفانه و عادلانه در دیوان داوری سرمایه‌گذاری خارجی

در مواردی که فرایند بررسی اظهارنامه ثبت اختراع بسیار طولانی شده و نهایتاً نیز با مخالفت اداره ثبت اختراع اروپا برای اعطای این گواهی مواجه شود، امکان اقامه دعوا به استناد عدم رعایت دادرسی منصفانه و عادلانه در اداره ثبت اختراع اروپا در مراجع قضایی یا داوری مختلف وجود دارد. همچنین، در مواردی که روند اعتراض به حق اختراع طولانی بوده و نهایتاً مرجع بالاتری برای رسیدگی به اعتراض صاحب حق اختراع وجود نداشته باشد، ممکن است صاحب اظهارنامه یا گواهی ثبت اختراع بخواهد از راه‌های دیگر به تصمیم اداره ثبت اختراع اروپا اعتراض کند.

1. G 0001/97[2000] Official Journal EPO7/2000. 322.

2. Leith, (n.49), p.10.

3. G 0001/97(Ibid).

4. G 0001/86, [1987] <

<https://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/recent/g860001ep1.html> >accessed 11 September 2017.

سوال اصلی این است که در صورت عدم رعایت تشریفات قانونی در اداره ثبت اختراع اروپا در ارتباط با حق دفاع به عنوان یکی از مصادیق اصل رفتار منصفانه و عادلانه، آیا صاحب حق اختراع می‌تواند به عنوان سرمایه‌گذار خارجی، برای حمایت از اختراع ثبت شده یا اظهارنامه ثبت اختراع خود در کشورهای عضو کنوانسیون ثبت اختراع اروپا، به نقض اصل دادرسی منصفانه و عادلانه متوسل شود؟

پاسخ این است، پیش از آن که صاحب حق اختراع بتواند به عنوان سرمایه‌گذار خارجی در دیوان داور سرمایه‌گذاری خارجی اعتراض کند، باید پیش‌تر به محاکم داخلی مراجعه کرده باشد. نهایتاً نیز امکان توسل به ادعای نقض اصل دادرسی منصفانه و عادلانه از سوی صاحب حق اختراع یا متقاضی آن در دیوان داور که بر مبنای موافقت‌نامه‌های بین‌المللی سرمایه‌گذاری مستقر شده، مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۴.۱. بررسی ادعای نقض اصل دادرسی منصفانه و عادلانه از سوی اداره ثبت اختراع اروپا در دیوان داور سرمایه‌گذاری خارجی

پیش‌شرط اساسی ورود سرمایه‌گذاران خارجی به دیوان‌های داور بین‌المللی سرمایه‌گذاری ارجاع به دادگاه داخلی است؛^۱ زیرا این مسئله تضمین‌کننده اصل حاکمیت ملی^۲ است. دولت‌ها تنها در صورتی به علت نقض اصل دادرسی منصفانه و عادلانه مسئول شناخته می‌شوند که کلیه مراجع ذی‌صلاح داخلی به دعوا رسیدگی کرده، اما همچنان اشتباه جبران نشده باقی مانده است.^۳ بنا بر این، در صورت عدم مراجعه به دادگاه‌های داخلی، امکان توسل به نقض اصل دادرسی منصفانه و عادلانه میسر نیست.^۴ درخصوص امکان مراجعه به دیوان داور سرمایه‌گذاری خارجی، برای اعتراض به تصمیم صادره از سوی اداره ثبت اختراع اروپا، باید در نظر داشت که «پس از سپری شدن ۹ ماه از تاریخ صدور گواهی‌نامه ثبت اختراع، صلاحیت اداره

1. Toto Costruzioni Generali SPA v Lebanon, ICSID Case No.ARB/07/12, Decision On Jurisdiction (Sept. 11, 2009), <
https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/ita0869.pdf > accessed 11
September 2017, para.164.

2. Alwyn V. Freeman, The International Responsibility of states for denial of justice (Longmans, Green 1970), p.79.

3. Jan Paulsson, Denial of Justice in International Law (Cambridge University Press 2005), pp.245-246.

4. Ibid.

اروپایی نسبت به مسائل اداری و قضایی به پایان می‌رسد و هرگونه دعوا اعم از دعوای ناشی از نقض گواهینامه یا درخواست ابطال آن در صلاحیت دادگاه کشورهای است که گواهینامه در آن اعتبارسازی شده است. بنابراین، از این مرحله به بعد، گواهینامه در حکم گواهی ملی قلمداد می‌شود.^۱ بدین ترتیب، هر ذی‌نفع در مرحله اول باید از تصمیم اداره مذکور به دادگاه‌های داخلی که اختراع در آن کشور به عنوان دولت میزبان ثبت شده، مراجعه کند.

نقص‌های شکلی و عدم رعایت تشریفات قانونی در بسیاری از دعوای سرمایه‌گذاری خارجی به عنوان نقض اصل دادرسی منصفانه و عادلانه مورد استناد قرار گرفته است. برای مثال، دعوای «متال کلاد» نمونه‌ای از این دعوای است که در آن به حق ارائه دلیل و مدارک و حق برخورداری از رأی مستدل اشاره شده است. بررسی مختصر این دعوای حاکی از آن است که خواهان متقاضی مجوز ساخت بود، اما شورای شهر طی جلسه‌ای که «متال کلاد» نه از آن اطلاعی داشت و نه به آن دعوت شده بود، بدون اینکه خواهان فرصت حضور داشته باشد،^۲ از اعطای مجوز سر باز زد. تمامی این مسائل منجر به عدم رعایت تشریفات قانونی می‌شود.

در دعوای «متال کلاد»، شورای شهر بدون این که به عدم تحقق پیش‌شرط‌های ارائه مجوز اشاره‌ای داشته باشد، از اعطای مجوز ممانعت کرد.^۳ در دعوای مزبور، این امر متضمن نقض اصل دادرسی منصفانه و عادلانه شناخته شد. در دعوای «تاندربرد» نیز علاوه بر تأیید رأی مزبور بر ضرورت ارائه دلیل کافی برای عدم اعطای مجوز نیز تأکید شد.^۴

البته در دعوای مزبور، ادعای نقض حق دفاع در برابر دیوان داوری تشکیل شده براساس موافقت‌نامه «نفتا» محکوم به رد شد؛ زیرا دیوان اظهار کرد در صورتی که امکان کامل برای برخورداری از حق دفاع و ارائه مدارک در جلسه رسیدگی مرجع اداری وجود داشته باشد، تشریفات قانونی رعایت شده است. بنابراین استنکاف از احقاق حق صورت نگرفته است.^۴

1. Metalclad Corporation v. Mexico, ICSID No. ARB(AF)/97/1, Award (August 30 2000), <<https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/ita0510.pdf>> accessed 11 September 2017, para91.

2. Ibid., para93.

3. Thunderbird (n 33), para.198.

4. Ibid., para.198.

مثال‌های فوق نشانگر وفور ادعاهایی است که بر مبنای نقض اصل دادرسی منصفانه و عادلانه در دعاوی سرمایه‌گذاری خارجی مطرح شده‌اند. اما آیا امکان دادخواهی نزد دیوان داور سرمایه‌گذاری خارجی برای صاحب حق اختراع به عنوان سرمایه‌گذار خارجی نیز وجود دارد؟ پاسخ این است که امکان مذکور وجود دارد. رأی دیوان داور ایکسید در پرونده الای لی^۱ به عنوان تنها دیوان داور در سال ۲۰۱۷ محلی جدید برای طرح اینگونه دعاوی ایجاد کرد. در این دعا دیوان داور می‌بایست تصمیم می‌گرفت که آیا دادگاه‌های داخلی دولت کانادا ضمن صدور رأی بر ابطال گواهی ثبت اختراع شرکت داروسازی الای لی در خصوص محلول الانزیمین (گواهی ثبت اختراع زیپرکسا) و محلول اتوماکسین (گواهی ثبت اختراع استراترا) استانداردهای رفتاری حقوق بین الملل سرمایه‌گذاری را نقض کرده‌اند. با اینکه کلیه ادعاهای خواهان توسط دیوان محکوم به رد شد، اما مسیر جدیدی پیش روی صاحب حق اختراع قرار داد تا بتواند دعاوی ناشی از حق اختراع را در دیوان‌های سرمایه‌گذاری خارجی نظیر ایکسید مطرح کند. بنابراین، صاحب حق اختراع می‌تواند به نقض استاندارد رفتاری مذکور در دیوان داور سرمایه‌گذاری خارجی استناد کند. ادعای مذکور از سوی سرمایه‌گذار خارجی که صاحب حق اختراع است، بر مبنای انتظار مشروع صاحب حق اختراع نسبت به رعایت تشریفات قانونی قابلیت طرح دارد. هر چند باید یادآوری کرد که دیوان‌های داور مذکور هرگز یک مرجع تجدیدنظرخواهی از احکام دادگاه‌های داخلی محسوب نمی‌شوند. بن‌براین، دیوان‌های مذکور جز در موارد بروز نقض فاحش، به تصمیم دادگاه‌های داخلی احاله می‌کنند. این بدان معنی است که خواهان داور نمی‌تواند با ادعای «نقض اصل دادرسی منصفانه و عادلانه» از سوی دولت میزبان، دیوان را به مرجع عالی رسیدگی به رأی دادگاه داخلی، به عنوان دادگاه تالی، تبدیل کند.^۲ بنابراین، دیوان‌های داور تشکیل شده مبتنی بر موافقت‌نامه‌های سرمایه‌گذاری بین‌المللی قابلیت تبدیل ماهیت به یک مرجع تجدیدنظرخواهی را ندارد. به عبارت دیگر، دیوان‌های

1. Eli lily and company v. The Government of Canada, ICSID Case No. UNT/14/2, Award(March 16, 2017), <
<https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/italaw8546.pdf> >accessed 11 September 2017.

2. Loewen Group, Inc. and Raymond L. Loewen v.USA, ICSID Case No.ARB(AF)/98/3, Award(June 26,2003),<
<https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/ita0470.pdf>>accessed 11 September 2017),para134., see also: Mondev (n 48),para.126, see also: Azinian(n 42), para.

بین‌المللی باید از رأی دادگاه ملی در خصوص اعتبار حقوق مالکیت فکری و رعایت کلیه شرایط اعطای آن تمکین کنند.

بنابراین، در مقام تجدیدنظرخواهی از احکام دادگاه‌های داخلی همیشه باید اطمینان خاطر حاصل شود که سوالات و موضوعات تخصصی که در دادگاه ملی با نظر کارشناسان قضات در خصوص تعیین شرایط جدید بودن یا نوآوری اختراع و متمایز بودن علامت تجاری، زیر سوال نرود و به تحلیل مجدد آن پرداخته نشود.^۱

اما، نباید از نظر دور داشت که اگر مراجع اعطاکننده حق مالکیت فکری به طور خودسرانه اقدام به رد گواهینامه مزبور کنند یا جنبه‌های غیرمرتبط با شرایط اعتبار را اعمال کرده باشند، دیوان‌های مذکور بین‌المللی طبیعتاً می‌توانند این آرا را مورد بررسی ماهوی قرار دهند.^۲ لذا، احکام دادگاه‌های ملی نیز نباید به طور کامل متصور مصونیت قرار گیرند، به ویژه زمانی که احکام مذکور با فقدان مبانی منصفانه و عادلانه قابلیت نقد داشته باشند. برای مثال، هنگامی که لیسانس اجباری اختراع صادر می‌شود یا آرای بسیار متفاوت از شرایط حمایت از اختراع اعم از شرط جدید بودن، ابتکاری بودن و مفید بودن در دادگاه‌های داخلی صادر می‌شود و یا اقدامات قانونی که گواهی ثبت اختراع را تحت تأثیر منفی قرار می‌دهند. همین‌طور نقائص شکلی در روند رسیدگی در اداره ثبت اختراع، مانند تصمیم صادره از هیئت عالی تجدیدنظر اداره ثبت اختراع اروپا^۳ که مقدم بر تصویب ماده (الف) ۱۱۲ کنوانسیون ثبت اختراع اروپا صادر شد. در آن زمان هیچ جبران خسارتی در کنوانسیون برای نقض اساسی اصول آئین دادرسی وجود نداشت. این خلاً قانونی می‌توانست منجر به نقض اصل رفتار منصفانه و عادلانه موجود در موافقت‌نامه سرمایه‌گذاری باشد.^۴

1. Große - Russe Khan H (n.8).

2. Ibid.

3. G 0001/97[2000] Official Journal EPO7/2000. 322, <https://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/recent/g970001ep1.html>.

4. Thomas Musmann, 'Eli Lilly v. Canada – The First Final Award Ever on Patents and International Investment Law', Kluwer Patent Blog, April 4 2017, <http://patentblog.kluweriplaw.com/2017/04/04/eli-lilly-v-canada-the-first-final-award-ever-on-patents-and-international-invest-ment-law/>

نتیجه گیری

در مقاله حاضر، از میان مصادیق حقوق مالکیت فکری صرفاً به حق ثبت اختراع پرداخته شد و به منظور امکان نقض تشریفات قانونی در ادارات ثبت اختراع، اداره ثبت اختراع اروپا به عنوان مدل پیشرو مورد بررسی قرار گرفت و نهایتاً امکان اعتراض صاحب حق اختراع به تصمیم اداره ثبت اختراع اروپا در صورت عدم رعایت دادرسی منصفانه و عادلانه در دیوان داوری سرمایه‌گذاری خارجی مورد بررسی قرار گرفت. ثمره حقوقی این بحث برای حقوق ایران، با توجه به سرمایه‌تلقی کردن حقوق مالکیت فکری در برخی از موافقت‌نامه‌های سرمایه‌گذاری خارجی ایران^۱ و امکان نقض تشریفات قانونی در اداره ثبت اختراع ایران، ممکن است نهایتاً به استناد سرمایه‌گذار خارجی به نقض استانداردهای حقوق سرمایه‌گذاری خارجی منجر شود که صرفاً پس از طی مراحل دادخواهی داخلی و عدم موفقیت در آن، مراجعه به دیوان داوری سرمایه‌گذاری خارجی را میسر می‌کند.

بدین ترتیب، در مقاله حاضر به امکان اعتراض از تصمیم اداره ثبت اختراع اروپا در دیوان داوری سرمایه‌گذاری خارجی پرداخته شد. یکی از فوایدی که حق اختراع سرمایه‌تلقی شود، این است که صاحب آن را از مزایایی که در موافقت‌نامه‌های سرمایه‌گذاری خارجی برای سرمایه‌تلقی نظر گرفته شده است، منتفع می‌کند. به موجب این موافقت‌نامه‌ها، دولت‌های عضو متعهد می‌شوند که استانداردهای رفتاری معینی را نسبت به سرمایه‌گذار و سرمایه‌تلقی طرف مقابل از قبیل اصل رفتار منصفانه و عادلانه یا سلب مالکیت رعایت کنند.

دیگر آنکه صاحب سرمایه می‌تواند به نظام حل و فصل اختلاف موجود در موافقت‌نامه در خصوص عدم رعایت تعهدات حقوق سرمایه‌گذاری مراجعه کند. این امکان در صورتی که صاحب حق اختراع در اداره ثبت اختراع و دادگاه‌های ملی با رأی ناعادلانه مواجه شده باشد، می‌تواند بسیار مثبت باشد.^۲

۱. از جمله موافقت‌نامه‌های دوجانبه ایران با دولت‌های عضو اتحادیه اروپا و دولت‌های عضو کنوانسیون ثبت اختراع اروپا، عبارت‌اند از: قرارداد تشویق و حمایت متقابل سرمایه‌گذاری بین اسپانیا و ایران ماده ۱ بند دال که به حقوق مالکیت فکری به عنوان مصداقی از سرمایه اشاره شده است. همین‌طور قرارداد تشویق و حمایت متقابل سرمایه‌گذاری بین اسلواکی و ایران ماده ۲ بند ث، همین‌طور موافقت‌نامه‌های موجود با اتریش، فنلاند، کرواسی، آلمان و ایتالیا، قبرس و ترکیه (که صرفاً عضو EPC است).

2. Thomas Musmann (n.69).

هرچند روند بررسی و رسیدگی به اعتراضات در اداره ثبت اختراع اروپا، امکان اندکی برای وقوع عدم رعایت تشریفات قانونی به جا می‌گذارد، متناظر این امکان، کنوانسیون ثبت اختراع اروپا در موارد مختلف به حق دفاع اشاره و امکان تجدیدنظرخواهی مبسوطی نیز برای صاحب حق اختراع و یا هر ذی‌نفعی فراهم کرده است. اما در عین حال، تصمیم هیچ مرجع اداری یا قضایی نمی‌تواند به طور مطلق مصون از خطا باشد.

بدین ترتیب، چنانچه اداره ثبت اختراع اروپا، برای مثال به طور خودسرانه اقدام به رد گواهینامه ثبت اختراع کند، برای صاحب حق اختراع باید امکان اعتراض به تصمیم صادره فراهم باشد. اولین مرجع دادخواهی که پیش‌روی صاحب حق اختراع قرار دارد، محاکم داخلی است. پیش از آن که به طور کامل راه‌های اعتراض به رأی در مراجع داخلی طی نشده باشد، امکان اقامه دعوا در مراجع بین‌المللی وجود نخواهد داشت. دادگاه‌های داخلی از نظارت موجود طبق موافقت‌نامه‌های سرمایه‌گذاری خارجی مستثنا نیستند و اگر دادگاه‌های داخلی دولت عضو برخلاف تعهد موجود در موافقت‌نامه عمل کرده، رأی صادر کند، دولت عضو واجد مسئولیت بین‌المللی خواهد شد.^۱

هرچند نباید فراموش کرد که مراجع بین‌المللی هرگز یک مرجع تجدیدنظرخواهی از احکام دادگاه‌های داخلی محسوب نمی‌شوند و این وظیفه دیوان داوری نیست که احکام دادگاه‌های داخلی را مورد بازبینی قرار دهد، بلکه باید به نحوی این احکام از اعتبار امر مختومه برخوردار باشند، بنابراین دیوان‌های مذکور جز در موارد بروز نقض فاحش دادرسی منصفانه، باید تسلیم به تصمیم دادگاه‌های داخلی باشند.

1. Ibid.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

مقاله

۱. زاهدی، مهدی، محمدحسین عرفان منش و عباسی محمود، آثار استقرار نظام واحد ثبت اختراع در اتحادیه اروپا، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، سال هجدهم، پاییز ۱۳۹۵، شماره ۵۲، صص ۳۵-۵۸.

رساله و پایان نامه

۲. اسدلو قراخلو، مرتضی، «حمایت از حقوق مالکیت فکری در معاهدات سرمایه‌گذاری خارجی»، رساله دکتری، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۵.
۳. شهابی، مهدی، «سلب مالکیت خزنده مالکیت‌های صنعتی در حقوق سرمایه‌گذاری خارجی»، پایان نامه مقطع کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۶.

ب) منابع انگلیسی

Books

4. EPO, Case Law of the Boards of Appeal, (8th edn, EPO 2016).
5. Große – Russe Khan, H, The Protection of intellectual property in international law, Oxford University Press, Vol. 1, 2017.
6. Paulsson J, Denial of Justice in International Law, Cambridge University Press 2005.
7. Visser D, The Annotated European Patent Convention., 24th edn, H. Tel, Publisher B.V.. 2016.

Articles

8. Correa C. M, Bilateral Investment Agreements: Agents of new global standards for the protection of intellectual property rights? August 2004.
9. Correa C. M., Investment protection in bilateral and free trade agreements: implications for the granting of compulsory licenses ‘(2004) 26 Michigan Journal of International Law 331.
10. Dreier T and M Ganzhorn M, ‘Intellectual Property in decisions of national constitutional courts in Europe’ in Christophe Geiger (eds),

Research Handbook on Human Rights and Intellectual Property, Edward Elgar Publishing Limited 2015.

11. Kupzok A, 'Human Rights in the Case Law of the EPO Boards of Appeal' in Christophe Geiger(eds), Research Handbook on Human Rights and Intellectual Property, Edward Elgar Publishing Limited 2015.
12. Leith P, 'Judicial or Administrative Roles: The Patent Appellate System In a European context' (2001) 1 Intellectual Property Quarterly 50-99.
13. Liberti, L. (2010), "Intellectual Property Rights in International Investment Agreements: An Overview", OECD Working Papers on International Investment, 2010/01, OECD Publishing.
<http://dx.doi.org/10.1787/5kmfq1njz135-en>.
14. Strong S I, 'General Principles of Procedural Law and Procedural Jus Cogens'(forthcoming 2018) 122 PENN State Law Review.

Thesis

15. Holtz C, 'Due process for industrial property -European patenting under human rights control' (thesis, Stockholm: Rättsvetenskapliga institutionen, Handelshögsk 2003).

Cases

16. Alwyn V. Freeman, The International Responsibility of states for denial of justice (Longmans, Green 1970), p.79.
17. Eli Lilly and company v. The Government of Canada, ICSID Case No. UNT/14/2, Award(March 16, 2017),
<https://www.italaw.com/sites/default/files/case_documents/italaw_8546.pdf>accessed 11 September 2017.
18. International Thunderbird Gaming Corporation v. United Mexican States, ICSID, Award (Jan.26 2006),
<<https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/ita0431.pdf>> accessed 11 September 2017.
19. Loewen Group, Inc. and Raymond L. Loewen v.USA, ICSID Case No.ARB(AF)/98/3, Award(June 26,2003),<
<https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/ita0470.pdf>>
accessed 11 September 2017.
20. Metalclad Corporation v. Mexico, ICSID No. ARB(AF)/97/1, Award (August 30 2000), <<https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/ita0510.pdf>> accessed 11 September 2017.

21. Mondev v USA, ICSID Case No.ARB(AF)/ 99/2,Award (Oct.11,2002),
<<https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/ita1076.pdf>>
accessed 11 September 2017.
22. Toto Costruzioni Generali SPA v Lebanon, ICSID Case No.ARB/07/12,
Decision On Jurisdiction(Sept. 11,2009) ,
<<https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/ita0869.pdf>
>accessed 11 September 2017, para.164.
23. Robert Azinian, Kenneth Davitian & Ellen Baca v. The United
Mexican States, CASE No. ARB(AF)/97/2, AWARD' (Nov. 1,1999).
<<https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/ita0057.pdf>>
accessed 11September 2017, para102.
24. T2261/13, ASTRAINS S.r.l. [2015] <<https://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/recent/t132261eu1.html>> accessed 11 September 2017.
25. T1205/12, Optimization of decisions/Landmark Graphics [2012]
<<http://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/recent/t121205eu1.html>> accessed 26 August 2017.
26. T 689/05 Multi-language recording medium and reproducing device for
the same [2010] <<https://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/pdf/t050689eu1.pdf>> accessed 11 September 2017.
27. T 1378/11, Tramadol dosage/EURO-CELTIQUE[2015]
<<https://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/recent/t111378eu1.html>> accessed 11 September 2017.
28. T 1634/10 Method for producing a sintered body[2011] EP:BA:2011
<https://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/recent/t101634eu1.html>> accessed 11 September 2017.
29. T1098/07 Coupling and blocking system for shelf supporting elements in
bookcases, shelvings or the like [2009] < <http://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/recent/t071098eu1.html>> accessed 11
September 2017.
30. T 716/89 Method for identifying streptococcal grouping[1990]
<<https://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/pdf/t890716ep1.pdf>
>accessed 12 August 2017.
31. G 0001/97[2000] Official Journal EPO7/2000. 322,
<https://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/recent/g970001ep1.html>.

32. G 0003/08, Programs for Computers[2010] <<http://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/recent/g080003ex1.html>> accessed 11 September 2017.
33. G 0001/86, [1987] <<https://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/recent/g860001ep1.html> >accessed 11 September 2017.
34. Merrell Dow Pharmaceuticals Inc. v. H. N. Norton & Co. Ltd[1996] R.P.C. 76.

Electronic sources

35. EPO, European Patent and grant procedure, [http://documents.epo.org/projects/babylon/eponet.nsf/0/7BFD01F37A47BA47C1257FED004EF089/\\$File/European_patents_and_the_grant_procedure_2016_en_6.7.pdf](http://documents.epo.org/projects/babylon/eponet.nsf/0/7BFD01F37A47BA47C1257FED004EF089/$File/European_patents_and_the_grant_procedure_2016_en_6.7.pdf).
36. Musmann T, 'Eli Lilly v. Canada – The First Final Award Ever on Patents and International Investment Law', Kluwer Patent Blog, April 4 2017, <http://patentblog.kluweriplaw.com/2017/04/04/eli-lilly-v-canada-the-first-final-award-ever-on-patents-and-international-invest-ment-law/>

